

Европейски съд по правата на човека

Дело Мерит срещу Украйна
(Merit v. Ukraine)

Жалба № 66561/01

Решение от 30 март 2004 г. на II отделение на Съда

(резюме) *

Чл. 35, т. 1: изчерпване на вътрешноправните средства за защита; **чл. 6, т. 1:** право на гледане на делото в разумен срок при наличие на наказателно обвинение; **чл. 13:** право на ефикасно вътрешноправно средство за защита

Решаващият въпрос при преценката за ефективността на дадено средство за защита по оплакване от продължителността на производството е дали жалбоподателят може да повдигне оплакването си пред националните съдилища, като претендира конкретно поправяне на нарушението, т.е. дали съществува средство за защита, което може да отговори на оплакванията му като предостави пряко и бързо поправяне на нарушението, а не просто косвена защита на правата, гарантирани от чл. 6 от Конвенцията. Едно средство за защита е “ефикасно”, ако може да бъде използвано или за да ускори постановяването на решение от съдилищата, които разглеждат делото, или за да предостави на страната по спора адекватно удовлетворение за вече допуснатото забавяне.

Фактите по делото

Жалбоподателят, понастоящем живеещ в Израел, е собственик на 99% от регистрираната в Украйна компания *Jason Development Enterprises Ltd.* През 1997 г. митническите власти установили, че представители на компанията са изготвили митническа декларация за товар на базата на фалшифицирани документи и било предприето разследване за контрабанда и измама. Били иззети документи и замразени сметки на компанията. Иззето било и нейно и на жалбоподателя имущество.

На 28 януари 1998 г. жалбоподателят бил задържан, на 30 януари му била определена мярка за неотклонение задържане под стража, а на 4 февруари с.г. бил обвинен в контрабанда и измама. На 5 февруари прокурорът продължил срока за разследване с 4 месеца, а на 17 март – срока на задържането на жалбоподателя под стража също с 4 месеца. На 6 април 1998 г. прокурорът продължил срока за разследване с още 5 месеца и 14 дни. На 9 юни с.г. на жалбоподателя били повдигнати допълнителни обвинения за укриване на данъци и умишлено използване на подправен документ. На 10 юни той бил уведомен за приключването на разследването. На 30 януари 1999 г. прокурорът одобрил обвинителния акт и на 3 февруари с.г. делото било изпратено в районния съд.

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

На 29 юни 1999 г. съдът върнал делото на прокуратурата за допълнително разследване. През юли с.г. прокуратурата подала искане за отмяна на решението за връщане за допълнително разследване, но окръжният съд го оставил без уважение.

На 25 август 1999 г. жалбоподателят бил освободен, но не трябвало да напуска местоживеенето си. На 22 септември с.г. това задължение било заменено с ангажимент за явяване пред следствените органи и съда. На същата дата следствието било спряно за издирване на друг заподозрян по делото.

През май 2000 г. жалбоподателят завел в районния съд дело срещу прокуратурата с искане за прекратяване на следствието срещу него. На 2 юни с.г. съдът отхвърлил искането му поради липса на компетентност да се произнесе по него. Приел, че жалбоподателят не се е възползвал от специалния ред за подаване на оплаквания срещу действия на следователя в течение на досъдебното производство.

На 20 юли 2000 г. следствието било прекратено поради липса на достатъчно доказателства, но с резолюция от 19 септември с.г. прокурорът отменил това постановление и върнал делото за допълнително разследване.

Към момента на решението на Европейския съд следствието било спряно за национално издирване на друг заподозрян.

Резюме на решението на Европейския съд

43. На основание чл. 6, т. 1 от Конвенцията жалбоподателят се оплаква от неразумния срок на наказателното производство срещу него. Твърди също така, че не е разполагал с изискваното от чл. 13 ефикасно вътрешноправно средство за защита във връзка с това си оплакване.

44. На 14 март 2003 г. той е подал допълнително оплакване по [чл. 1 от Протокол № 1](#) към Конвенцията. В отговора си на становището на правителството поддържа също, че независимо от решението от 22 октомври 2002 г., с което жалбата е обявена за частично недопустима, чл.чл. 1, 4 (2), 5 (1), (2), (3), (4) и (5), 6 (1), (2) и (3), 8 (1) и 13, както и чл. 4 от Протокол № 7 към Конвенцията също са нарушени.

I. Допустимост

A. Предварителни съображения

47. Съдът веднага отбелязва, че оплакванията на жалбоподателя по чл.чл. 3, 4, 5 (1) и (3), 6 (1) (справедливост) и 14 от Конвенцията са обявени за недопустими и решението не може да бъде преразгледано.

48. По повод нововъведеното оплакване по чл. 1 от Протокол № 1 Съдът обръща внимание, че наказателното производство срещу жалбоподателя все още е висящо. След приключването му той ще има възможност да предяви претенцията си за връщане на имущество пред националните съдилища. Следователно оплакването е преждевременно и следва да бъде обявено за недопустимо поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита. След изчерпването им жалбоподателят би могъл да го предяви отново, ако все още се счита за жертва на твърдяното нарушение.

49. Накрая Съдът отбелязва, че нови оплаквания са направени и по чл.чл. 5 (2), (4) и (5), 6 (2) и (3) и чл. 4 от Протокол № 7. Без оглед на други

основания за недопустимост, Съдът намира, че по делото няма никакви данни за нарушение на тези разпоредби. Следователно въпросните оплаквания са явно необосновани.

Б. Доводи на страните по оплакванията, съобщени на правителството за становище

50. Правителството твърди, че жалбоподателят не е изчерпал вътрешноправните средства за защита, тъй като не е подал жалба пред погорестоящия прокурор срещу решението за спиране на следствието. Не се възползвал и от съществуващата възможност да се оплаче пред съдилищата от твърдения пропуск на следователя да се съобрази с резолюцията на прокурора от 19 септември 2000 г.

51. Жалбоподателят възразява, че е направил оплаквания пред съдилищата от незаконните действия по време на следствието. Що се отнася до резолюцията от 19 септември 2000 г., тя съставлявала окончателно решение от гледна точка на задължението за изчерпване на вътрешноправните средства за защита и не съществували ефикасни средства за атакуването ѝ. Той многократно се оплаквал от продължителността на производството пред окръжната и пред Главната прокуратура и полученият на 7 декември 2001 г. окончателен отговор бил, че разследването все още продължава.

52. Правителството изтъква, че междувременни законодателни промени са дали на жалбоподателя възможност да се оплаче пряко пред съда от действията на следователя и да поиска поправка на нарушението.

53. Жалбоподателят възразява, че тази възможност не е съществувала по времето, когато той е подал жалбата си пред Европейския съд.

В. Преценката на Съда

1. Съществуващите средства за защита по украинското право

54-56. Съдът отбелязва, че националното право предвижда възможност за съдебен контрол върху актовете на следствените органи. Остава обаче да се прецени дали в случая е имало възможност този контрол да бъде упражнен ефективно и дали по времето на подаване на жалбата е бил достъпен, а не само теоретичен и илюзорен. Трябва да се установи по-специално дали въпросните средства за защита са предлагали разумни изгледи за успех по отношение на основаното на Конвенцията оплакване за неразумен срок на производството.

2. Принципи, залегнали в чл. 35, т. 1 от Конвенцията

“57. Съдът припомня, че според установената му практика целта на правилото относно вътрешноправните средства за защита в чл. 35, т. 1 от Конвенцията е да даде на договарящите държави възможност да предотвратят или поправят твърдените нарушения, преди оплакванията да бъдат отнесени пред него. Средствата за защита, които трябва да бъдат изчерпани обаче, са само ефективните. Правителството, което твърди неизчерпване, трябва да убеди Съда, че в релевантния момент съответното средство е било ефективно и разполагаемо теоретически и практически. След като това доказване в негова тежест бъде осъществено, жалбоподателят следва да установи, че твърдяното от

правителството средство е изчерпано или че по някаква причина то е неадекватно и неефективно в конкретния случай, или пък че съществуват особени обстоятелства, които го освобождават от това изискване (виж *Данкевич с/у Украйна*¹, no. 40679/98, § 107, 29.04.2003 г.).

58. Съдът подчертава, че прилагането на това правило трябва да държи сметка за контекста. В съответствие с това той е признал, че чл. 35 трябва да се прилага с известна доза гъвкавост и без прекален формализъм. Приел е, че правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита нито е абсолютно, нито може да се прилага автоматично. При преценката дали то е спазено, от съществено значение е да се имат предвид конкретните обстоятелства на случая. Това означава, наред с другото, че Съдът трябва реалистично да вземе под внимание не само съществуването на формални средства за защита в правната система на съответната договаряща държава, но и общия правен и политически контекст, в който те функционират, както и обстоятелствата, свързани с личността на жалбоподателя (виж *Акдивар и др. с/у Турция*², решение от 16.09.1996 г., *Reports* 1996-IV, стр. 1211, § 69). Съдът следва да прецени дали с оглед обстоятелствата по случая в целостта им жалбоподателят е направил всичко, което разумно може да се очаква, за да изчерпи вътрешноправните средства за защита.

59. Съдът припомня освен това, че решаващият въпрос при преценката за ефективността на дадено средство за защита по оплакване от продължителността на производството е дали жалбоподателят може да повдигне оплакването си пред националните съдилища, като претендира конкретно поправяне на нарушението, или с други думи, дали съществува средство за защита, което може да отговори на оплакванията му като предостави пряко и бързо поправяне на нарушението, а не просто косвена защита на правата, гарантирани от чл. 6 от Конвенцията (виж *Де Веер с/у Белгия*³, решение от 27.02.1980 г., A.35, стр. 16, § 29). Съдът е приел също така, че едно средство за защита е “ефикасно”, ако може да бъде използвано или за да ускори постановяването на решение от съдилищата, които разглеждат делото, или за да предостави на страната по спора адекватно удовлетворение за вече допуснатото забавяне (виж *Кудла с/у Полша*⁴ [GC], no. 30210/96, §§ 157-159, ECHR 2000-XI; *Мифсюд с/у Франция*⁵ (решение по допустимостта) [GC], no. 57220/00, § 17, ECHR 2002-VIII).”

60. В случай на средство за защита, въведено след подаването на жалбата в Страсбург, Съдът е приел по дела срещу Италия относно продължителността на производството, че жалбоподателите трябва да използват средствата, въведени със “Закона Пинто”, независимо че той е бил приет след подаването на жалбите им (виж например *Джакомети и др. с/у Италия*⁶ (решение по допустимостта), no. 34939/97, 8.11.2001 г.). Подобно решение е взето и по дела срещу Хърватия и Словакия след влизането в сила на конституционно изменение, позволяващо на Конституционния съд да предостави удовлетворение с превантивен и компенсационен характер на лицата, оплакващи се от недопустимо забавяне на съдебното производство (виж *Ноголича с/у Хърватия*⁷ (решение по

¹ Dankevich v. Ukraine

² Akdivar and Others v. Turkey

³ Deweer v. Belgium

⁴ Kudla v. Poland, решение на Голямото отделение

⁵ Mifsud v. France (dec.), решение на Голямото отделение

⁶ Giacometti and Others v. Italy (dec.)

⁷ Nogolica v. Croatia (dec.)

допустимостта), по. 77784/01, 5.09.2002 г.; *Андрашик, Церман, Бедач, Лахман, Коцур, Дубравицки и Бразда с/у Словакия*⁸ (решения по допустимостта), nos. 57984/00, 60237/00, 60242/00, 60679/00, 60680/00, 68563/01 и 60226/00, 22.10.2002 г.).”

3. Преценката на Съда относно изчерпването на вътрешноправните средства за защита

61. Като прилага горните съображения в случая, Съдът намира, че считано от 23 май и 29 юни 2001 г. жалбоподателят е имал възможност да се оплаче пред компетентния съд от резолюцията на прокурора от 19 септември 2000 г., с която разследването е било подновено – било по реда на гражданския, било по реда на наказателния процесуален кодекс. Следователно трябва да се прецени дали тези средства за защита са задоволявали критериите на чл. 35, т. 1 от Конвенцията.

62. Що се отнася до оплакването пред по-горестоящия прокурор Съдът счита, че то не може да се приеме за “ефикасно” и “достъпно”, тъй като статутът на прокурора по вътрешното право и участието му в наказателното производство срещу жалбоподателя не предоставят достатъчно гаранции за независимо и безпристрастно разглеждане.

63. Съдът отбелязва по-специално, че украинската конституция предвижда разделение на законодателната, изпълнителната и съдебната власти, като съдебни функции са поверени само на независимите съдилища. Правителството сочи, че прокурорите са подчинени на главния прокурор, който се избира от парламента по предложение на президента на Украйна и може да бъде освободен от него без съгласие на парламента. Безспорно е следователно, че при изпълнението на функциите си прокурорите са подчинени на контрола на орган, принадлежащ към изпълнителната власт. По мнение на Съда простият факт, изтъкнат от правителството, че наред с обвинителните си функции прокурорите действат и като пазители на обществения интерес, не може да се счита за предоставящ им съдебен статут или статут на независим и безпристрастен орган. Прокурорите изпълняват следствени и обвинителни функции и следователно положението им в наказателното производство по времето на събитията е на страна по него. Поради това Съдът намира, че обжалването пред прокурор, който е бил страна в наказателното производство в случая, не е предоставяло разумни изгледи за успех, тъй като не е било “ефикасно”. Следователно жалбоподателят не е бил длъжен да изчерпи това средство за защита.

64. Що се отнася до твърдения гражданскоправен път за защита, чрез него жалбоподателят би могъл да се оплаче пред съдилищата от действията на конкретен следовател или прокурор като длъжностно лице. Правителството не установи как това производство би поправило забавянето на разследването.

65. По въпроса за средството по Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) Съдът отбелязва, че то е било на разположение считано от 29 юни 2001 г., но само по време на предварителното (административно) съдебно заседание или по време на разглеждането на делото по същество. Следователно то не удовлетворява критериите на чл. 35, т. 1 по отношение на достъпността, защото оплакването от продължителността на разследването може да се направи едва след приключването му, а не и по време на самото досъдебно производство. Що се отнася до измененията в НПК, позволяващи оплакване срещу прокурора или

⁸ *Andrasik, Cerman, Bedac, Lachmann, Kocur, Dubravicky and Brazda v. Slovakia (dec.)*

следователя да бъде направено и по време на следствието, съдът намира, че макар това средство за защита да съществува теоретически от 30 януари 2003 г., правителството не доказва практическите му последици. Освен това законът не уточнява дали то е средство за защита именно срещу продължителността на производството и какво удовлетворение би предоставило при констатация за нарушение на изискването за “разумен срок”.

66. При тези обстоятелства Съдът счита за недостатъчно установено, че прибягването до посочените от правителството средства за защита би било в състояние да предостави на жалбоподателя удовлетворение във връзка с оплакването му от продължителността на производството. Той намира, освен това, че случаят се различава от тези по делата срещу Италия (и подобните им срещу Хърватия и Словакия), тъй като средството за защита по “Закона Пинто” задоволява изискванията за ефективност и достъпност на чл. 35, т. 1 от Конвенцията (виж например цитираното *Джакомети и др. или Бруско с/у Италия*⁹ (решение по допустимостта), по. 69789/01, ECHR 2001-IX). Той отбелязва също така, че средствата за защита по тези дела са имали за цел именно предоставяне на удовлетворение при оплаквания от продължителността на производството.

67. Съдът счита, че жалбата поставя сериозни фактически и правни въпроси по Конвенцията, които изискват разглеждане по същество. Тя не може да бъде обявена за недопустима поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита, нито се установиха други основания за подобно решение.

II. По съществуващото на оплакванията

68. Правителството твърди, че производството е имало четири отделни етапа, всеки от които отговаря на изискването за “разумен срок”.

69. Жалбоподателят оспорва този подход – производството продължило 6 години и все още било висящо.

A. Периодът, който следва да се вземе предвид

70. Съдът намира, че предлаганият от правителството подход не съответства на постоянната му практика (виж цитираното *Кудла с/у Полша*, § 124). В наказателното право “разумният срок” по чл. 6, т. 1 има за начало момента, в който лицето бъде “обвинено”, което може да стане и преди внасянето на делото в съда – например в момента на ареста, на официалното уведомяване за предприемане на наказателно преследване или на образуването на предварително разследване (виж *Вемхоф с/у Германия*¹⁰, решение от 27.06.1968 г., А.7, стр. 26-27, § 19; *Ноймайстер с/у Австрия*¹¹, от същата дата, А.8, стр. 41, § 18 и *Рингайзен с/у Австрия*¹², решение от 16.07.1971 г., А.13, стр. 45, § 110). “Обвинението” по смисъла на чл. 6, т. 1 може да се дефинира като “официалното уведомяване на дадено лице от компетентния орган за твърдението, че е извършило престъпление” – определение, което съответства и на критерия “положението на [заподозрения] да е било съществено засегнато” (виж цитираното *Девеер с/у*

⁹ Brusco v. Italy (dec.)

¹⁰ Wemhoff v. Germany

¹¹ Neumeister v. Austria

¹² Ringeisen v. Austria

Белгия, стр. 24, § 46; *Фоти и др. с/у Италия*¹³, решение от 10.12.1982 г., А.56, § 52). Що се отнася до края на “срока”, периодът, който има предвид чл. 6, т. 1, обхваща наказателното производство в неговата цялост, включително производството по обжалване (виж *Кьониг с/у Германия*¹⁴, решение от 28.06.1978 г., А.27, стр. 33, § 98).

71. В случая периодът, който трябва да се вземе предвид, е от 28 януари 1998 г., когато жалбоподателят е бил задържан по подозрение в извършване на престъпление, т.е. когато е бил съществено засегнат от разследването. След повече от 6 години, то е все още висящо.

Б. Разумен характер на продължителността на производството

72. Съдът припомня практиката си, че преценката се прави с оглед на сложността на случая и поведението на обвиняемия и на властите (виж, наред с други, *Пелисие и Саси с/у Франция*¹⁵ [GC], по. 25444/94, § 67, ECHR 1999-II и *Филис с/у Гърция (№ 2)*¹⁶, решение от 27.06.1997 г., ECHR 1997-IV, стр. 1083, § 35).

73. Производството срещу жалбоподателя е включвало две съдебни инстанции, като и двете са постановили решенията си през 1999 г., връщайки делото за допълнително разследване. Съдът намира, че са налице значителни забавяния в производството, които не могат да бъдат обяснени с невъзможността един от заподозрените да бъде изправен пред съда, тъй като производството срещу него е могло да бъде отделено. Правителството не даде задоволително обяснение защо това не е било сторено.

74. Жалбоподателят може да се приеме за отговорен за някои незначителни забавяния, причинени поради запознаването му с материалите по делото. Те обаче са резултат от упражняването на правата му по националното право. Не бе посочено убедително оправдание за периодите на бездействие между решенията на съда и предприетото от прокуратурата разследване (19 септември 2000 г.) и от тази дата до момента.

75. Обстоятелството, че спирането на наказателното производство нямало отрицателни последици за жалбоподателя, тъй като той можел свободно да се придвижва и да избира местоживеенето си и бил длъжен само да се явява при призоваване, не може да представлява отговор на оплакването му. Той все още живее в състояние на несигурност относно изхода на наказателното производство срещу него.

76. Тъй като правителството не даде задоволително обяснение за забавянето, съдът приема, че изискването за “разумен срок” не е изпълнено и следователно е налице нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

Ш. Твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

77. Жалбоподателят се оплаква, че в Украйна не съществува ефективно средство за защита, което да даде възможност за поправяне на твърдяна прекомерна продължителност на наказателното производство.

¹³ Foti and Others v. Italy

¹⁴ König v. Germany

¹⁵ Pélissier and Sassi v. France, решение на Голямото отделение

¹⁶ Philis v. Greece (no. 2)

78. Съдът припомня, че чл. 13 гарантира ефикасно средство за защита пред национален орган при твърдяно нарушение на изискването на чл. 6, т. 1 за “разумен срок” (виж цитираното *Кудла с/у Полиа*, § 156). Той припомня също така, че средството е “ефикасно”, ако може да бъде използвано или за да ускори постановяването на съдебното решение, или за да предостави удовлетворение за вече допуснатото забавяне (пак там, §§ 157-159). В отговор на оплакването по чл. 13 правителството изтъква същите съображения, както и по предварителния въпрос за изчерпването на вътрешноправните средства за защита, и те също следва да бъдат отхвърлени.

79. Поради това Съдът заключава, че е извършено нарушение на чл. 13 от Конвенцията.¹⁷

Съдът отхвърля искането на жалбоподателя за обезщетение за имуществени вреди, нанесени на компанията, от която той притежава 99%, поради липса на причинна връзка с нарушението. За претърпените в резултат на дългия период на несигурност страдание и чувство за безсилие определя по справедливост обезщетение за неимуществени вреди в размер на 2500 евро. Присъжда и 1500 евро за направените в производството пред него разноски.

¹⁷ Решението е единодушно по всички въпроси.